

DON BOSCO SCHOOL, KOKAR, RANCHI

Session 2020-21

Class - 5

Subject – Sanskrit

Subject Teacher – Rashmi Bage

पाठ – 1 पुनरावर्तन – अकारान्त पुल्लिङ्ग (प्रथम पुरुष) शब्द

अभ्यास (Exercise)

- संस्कृत में रूपान्तर करें।
गाँव = ग्रामः
मोर = मयूरः
दो कान = कर्णौ
दादा = पितामहः
दो चोर = चौरौ
अनेक बन्दर = वानरा
दो हाथ = हस्तौ
- निम्नलिखित शब्दों के अर्थ लिखें।
कृषकाः – अनेक किसान (many farmers)
अध्यापकौ – दो अध्यापक (two teachers)
आपणिकः – दुकानदार (shopkeeper)
शुकः – तोता (parrot)
मण्डूकाः – अनेक मेंढक (many frogs)
कपोतः – कबूतर (pigeon)
- दिए गए शब्दों के उचित रूपों से रिक्त स्थानों की पूर्ति करें।
क) एषः अश्वः धावति। (अश्व)
ख) एतौ सिंहौ गर्जतः। (सिंह)
ग) ते छात्राः इतिहासं पठन्ति। (छात्र)
घ) सः मयूरः नृत्यति। (मयूर)
ङ) एते मीनाः तरन्ति। (मीन)
च) कोकिलाः गायन्ति। (कोकिल)
- निम्नलिखित वाक्यों में क्रियाओं को शुद्ध करें।
क) एषः छात्रः नमन्ति।
उ. एषः छात्रः नमति।
ख) मयूरा नृत्यति।
उ. मयूराः नृत्यन्ति।
ग) कः पश्यतः ?
उ. कः पश्यति ?
घ) ते वानराः धावतः।
उ. ते वानराः धावन्ति।
ङ) एतौ खगौ अस्ति।
उ. एतौ खगौ स्तः।

5. निम्नलिखित वाक्यों को अन्य वचनों में लिखें।

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
क) सः बालकः गच्छति।	तौ बालकौ गच्छतः।	ते बालकाः गच्छन्ति।
ख) सः कृषकः हलति।	तौ कृषकौ हलतः।	ते कृषकाः हलन्ति।
ग) छात्रः नमति।	छात्रौ नमतः।	छात्राः नमन्ति।
घ) बालकः क्रीडति।	बालकौ क्रीडतः।	बालकाः क्रीडन्ति।
ङ) शिक्षकः वदति।	शिक्षकौ वदतः।	शिक्षकाः वदन्ति।
च) एषः मण्डूकः कूर्दति।	एतौ मण्डूकौ कूर्दतः।	एते मण्डूकाः कूर्दन्ति।

6. निम्नलिखित वाक्यों का अनुवाद करें।

क) अयं बालकः क्रन्दति।

उ. यह लड़का रो रहा है। (This boy is crying)

ख) ते शशकाः सन्ति।

उ. वे सब खरगोश हैं। (They are hares)

ग) सः मृगः धावति।

उ. वह हिरण दौड़ रहा है। (That deer is running)

घ) नराः गच्छन्ति।

उ. आदमी जा रहे हैं। (Men are going)

ङ) एषः बालकः गणेशं नमति।

उ. यह लड़का गणेश को नमस्कार कर रहा है। (This boy is saluting Ganesha)

च) एतौ छात्रौ जलं पिबतः।

उ. ये दो छात्र पानी पी रहे हैं। (These two boys are drinking water)

7. संस्कृत में अनुवाद करें।

क) ये दो छात्र हैं।

उ. एतौ छात्रौ स्तः।

ख) यह हाथी है।

उ. एषः गजः अस्ति।

ग) वे लड़के दौड़ते नहीं हैं।

उ. ते बालकाः न धावन्ति।

घ) रमेश नाच रहा है।

उ. रमेशः नृत्यति।

ङ) वे अध्यापक जा रहे हैं।

उ. ते अध्यापकाः गच्छन्ति।

च) मेघ गरजते हैं।

उ. मेघाः गर्जन्ति।

पाठ – 2 पुनरावर्तन – आकारान्त स्त्रीलिंग (प्रथम पुरुष) शब्द

अभ्यास (Exercise)

1. संस्कृत में रूपान्तर करें।

कहानी = कथा

नाक = नासिका

साँझ = सन्ध्या

अनेक लताएँ = लताः

अनेक भाषाएँ = भाषाः

बकरी = अजा

दो बेटियाँ = कन्ये

कई तराजे = तुला:

2. उपयुक्त क्रियाएँ चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति करें।
क) रमा नृत्यति। (नृत्यतः, पचन्ति, नृत्यति)
ख) गंगा प्रवहति। (प्रवहति, प्रवहतः, प्रवहन्ति)
ग) महिलाः भ्रमन्ति। (भ्रमति, भ्रमन्ति, भ्रमतः)
घ) सरस्वती पूजा भवति। (नृत्यति, पचति, भवति)
ङ) इमाः छात्राः नमन्ति। (तरति, हसति, नमन्ति)

3. निम्नलिखित वाक्यों को अन्य वचनों में लिखें।

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
क) एषा पाचिका पचति।	एते पाचिके पचतः।	एताः पाचिकाः पचन्ति।
ख) सा बालिका वदति।	ते बालिके वदतः।	ताः बालिकाः वदन्ति।
ग) अजा चरति।	अजे चरतः।	अजाः चरन्ति।
घ) एषा कलिका विकसति।	एते कलिके विकसतः।	एताः कलिकाः विकसन्ति।
ङ) विशाला सभा भवति।	विशाले सभे भवतः।	विशालाः सभाः भवन्ति।
च) एषा गायिका गायति।	एते गायिके गायतः।	एताः गायिका गायन्ति।

4. सही विकल्प चुनें।

- क) नाक = नासिका (जिह्वा, हस्तः, नरसिका।
ख) कलियाँ = कलिकाः (कन्याः, मक्षिकाः, कलिकाः)
ग) बगीचा = वाटिका (तडागः, वाटिका, कारा)
घ) गरदन = ग्रीवा (गण्डः, ग्रीवा, कर्णः)
ङ) तराजू = तुला (तारका, दूर्वा, तुला)

5. दिए गए सर्वनामों के उचित रूपों से रिक्त स्थानों की पूर्ति करें।

- क) एषा वाटिका मनोहरा अस्ति। (एतत्)
ख) एषा का अस्ति ? (किम्)
ग) एषा एका गायिका अस्ति। (एतत्)
घ) काः कन्याः हसन्ति ? (किम्)
ङ) एताः अध्यापिकाः लिखन्ति। (एतत्)
च) ते गजाः धावन्ति। (तत्)

6. निम्नलिखित वाक्यों का अनुवाद करें।

- क) एषा एका मुद्रिका अस्ति।
उ. यह एक अँगूठी है। (This is a ring.)
ख) अत्र विशालाः नौकाः सन्ति।
उ. यहाँ अनेक बड़ी नावें हैं। (There are many big boats here)
ग) सा गायिका मधुरं गायति।
उ. वह गायिका अच्छा गाती है। (That singer sings sweetly.)
घ) कन्याः संस्कृतं पठन्ति।
उ. वह गायिका अच्छा गाती है। (Girls are studying sanskrit.)
ङ) इमे छात्रे किं वदतः ?
उ. ये दो छात्राएँ क्या बोल रही हैं ? (What are these two students saying?)

7. संस्कृत में अनुवाद करें।

- क) शोभा नाचती है।
– शोभा नृत्यति।
ख) लड़कियाँ खेल रही हैं।

- बालिका: खेलन्ति ।
- ग) रमा गीत गा रही है ।
- रमा गीतम् गायति ।
- घ) यह एक डाल है ।
- एषा एका शाखा अस्ति ।
- ङ) ये दो लड़कियाँ दौड़ रही हैं ।
- एते बालिके धावतः ।

पाठ – 3 पुनरावर्तन – अकारान्त नपुंसकलिङ्ग (प्रथम पुरुष) शब्द

अभ्यास (Exercise)

1. संस्कृत में रूपान्तर करें।
  - दो फूल = पुष्पे
  - पेट = उदरम्
  - जंगल = अरण्यम्
  - दूरदर्शन = दूरदर्शनम्
  - अनेक नगर = नगराणि
  - मुँह = मुखम्
  - पानी = जलम्
  - चिट्ठी = पत्रम्
2. दिए गए सर्वनामों के उचित रूपों से रिक्त स्थानों की पूर्ति करें।
  - क) एतानि मित्राणि आगच्छन्ति। (एतत्)
  - ख) तानि शुष्काणि पत्राणि पतन्ति। (तत्)
  - ग) एतत् एकं कंकणम् अस्ति। (एतत्)
  - घ) तानि कानि सन्ति? (किम्)
  - ङ) तत् किम् तिष्ठति? (किम्)
  - च) तत् जनं शीतलम् अस्ति। (तत्)
3. नीचे दिए गए शब्दों से रिक्त स्थानों की पूर्ति करें।
  - क) एतानि पुष्पाणि विकसन्ति।
  - ख) उदरम् एकम् भवति।
  - ग) एतत् छत्रं श्वेतम्।
  - घ) नयने द्वे भवतः।
  - ङ) रमा एकं सुन्दरं चित्रं पश्यति।
  - च) सुरेशः मधुरम् वचनं वदति।
4. रेखांकित शब्दों को शुद्ध करें।
  - क) अत्र दशानि चित्राणि सन्ति।
    - अत्र दश चित्राणि सन्ति।
  - ख) एतानि पञ्च रूप्यक सन्ति।
    - एतानि पञ्च रूप्यकाणि सन्ति।
  - ग) इदं मोदकः मधुरम् अस्ति।
    - इदं मोदकम् मधुरम् अस्ति।
  - घ) तानि चित्रं सुन्दराणि सन्ति।
    - तानि चित्राणि सुन्दराणि सन्ति।
  - ङ) एषः उद्यानं शोभनम् अस्ति।
    - एतत् उद्यानं शोभनम् अस्ति।

च) एषा वाटिका शोभनः अस्ति ।
– एषा वाटिका शोभना अस्ति ।

5. दी गई संज्ञाओं के उचित रूपों से रिक्त स्थानों की पूर्ति करें।
क) एते कृषकाः हलन्ति । (कृषक)
ख) तत् मित्रम् आगच्छति । (मित्र)
ग) एतत् चित्रम् सुन्दरम् अस्ति । (चित्र)
घ) एते पत्रे पततः । (पत्र)
ङ) तानि नेत्राणि विशालानि सन्ति । (नेत्र)
च) एतानि कमलानि विकसन्ति । (कमल)

6. निम्नलिखित शब्दों के लिंग और वचन पहचानें।

	लिंग	वचन
क) कुसुमानि	नपुंसक लिंग	बहुवचन
ख) नयने	नपुंसक लिंग	द्विवचन
ग) पत्राणि	नपुंसक लिंग	बहुवचन
घ) पायसम्	नपुंसक लिंग	एकवचन
ङ) खड्गः	पुँलिंग	एकवचन
च) शाखाः	स्त्रीलिंग	बहुवचन

7. संस्कृत में अनुवाद करें।
क) पानी गरम है।
– जलम् उष्णम् अस्ति ।
ख) यह दूरदर्शन है।
– एतत् दूरदर्शनम् अस्ति ।
ग) ये फल मीठे हैं।
– एते फले मधुरे स्तः ।
घ) यहाँ फूल खिलते हैं।
– अत्र पुष्पाणि विकसन्ति ।
ङ) बन्दर दौड़ रहे हैं।
– वानराः धावन्ति ।
च) माँ पका रही है।
– माता पचति ।

Assignments

Page – 77

‘शब्द रूप’ संज्ञा

अकारान्त पुँलिंग ‘बालक’ और आकारान्त स्त्रीलिंग ‘लता’ के शब्दरूप को लिखकर याद करें।

*****